

Dr. HAMID DŽUBUR

Izvanredni profesor na Fakultetu za turizam i vanjsku trgovinu Dubrovnik

OSNOVICE ZA STRATEGIJU RAZVOJA OPĆINE DUBROVNIK

UDK 332.1(497.13)

Pregledni članak

Primljeno: 28.12.1992.

Sažetak

U radu se obrađuju globalni pokazatelji prijeratnog stanja gospodarstva i drugih djelatnosti kao i glavni elementi populacijskih promjena zaključno s popisom pučanstva 1991.g. Posebno se govori o mogućnostima i pretpostavkama poslijeratne strategije razvoja gospodarske strukture općine Dubrovnik u uvjetima novog društveno - političkog ustroja, pravnog sustava i novog modela narodnog gospodarstva. S tim u svezi upozorava se na potrebu stvaranja i izgradnje novog gospodarskog identiteta "temeljenog na kulturnom, povijesnom i političkom identitetu". Na tim osnovama u poslijeratnom razdoblju obnove dubrovačkog područja uspostavljat će se i novi odnosi, okviri i sadržaj modela "turističkog gospodarstva", kao posljedica prestrukturiranja ugostiteljsko - turističke djelatnosti.

Ključni pojmovi: *Gospodarska struktura, strategija razvoja*

UVOD

Utvrđiti objektivnu dijagnozu i dati valjanu ocjenu trenutačnih gospodarskih kretanja, društvenih pojava i socijalnih procesa u okolnostima domovinskog obrambenog rata, praktično prekinute svake proizvodne aktivnosti, posvemašnje krize i frustriranosti bezobzirnim razaranja, prisutne visoke inflacije, slabljenja stvaralaštva i motivacije ljudi, te zabrinjavajućeg iseljavanja mlade stručne i kvalificirane radne snage, nije jednostavno teorijsko - praktično i znanstveno - analitičko pitanje.

Tim više što se na jednom relativno uskom prostoru kao što je općina Dubrovnik, s dosta stabilnom i uspješnom ekonomijom prije rata, svi ti problemi prelamaju u velikom grču, na osnovu novog državnog ustroja, svekolikog gospodarskog preustrojstva i s velikom nadom u nastajanje novog duhovnog, socijalnog i kulturnog identiteta. Stoga će promišljanje budućih kvalitetnih rješenja u izgradnji strategije razvoja općine Dubrovnik, nailaziti na brojna ograničenja

unutrašnje i vanjske naravi, ne samo zbog nedovršene /zbog blizine rata/ hrvatske strategije dugoročnog gospodarskog razvoja, već i što tek treba izgraditi drugačiju organizaciju života i gospodarenja, drugačiju filozofiju mišljenja, poimanja društva i svijeta i sl. No, i unatoč svemu, pokušat će se na ovom mjestu ukazati na neke činjenice sadašnjeg trenutka u gospodarskoj, socijalnoj i populacijskoj stvarnosti općine Dubrovnik, koje ne samo da ne odražavaju značajne kvalitativne pa i kvantitativne promjene, već zbog promijenjenih uvjeta i okolnosti okruženja, znače uspostavljanje novog društveno - ekonomskog, demografsko - socijalnog i kulturnog identiteta.

1. STANJE, OKVIRI I PRAVCI DALJNJEG DEMOGRAFSKO - SOCIJALNOG RAZVOJA OPĆINE DUBROVNIK

Kao jedna od najrazvijenijih u Hrvatskoj prije rata, danas je općina Dubrovnik zbog posljedica permanentnog i sustavnog razaranja i rušenja tijekom 1991/92. godine praktično na razini nerazvijenog područja, upropaštenog gospodarstva ograničenih proizvodnih mogućnosti, na rubu kraha prometnog sustava koji je i prije rata bio usko grlo ukupnog gospodarstva i gotovo istrošenoj niti društvene i radne motiviranosti, stvaralačke i duhovne kreativnosti.

Međutim, tijekom posljednjeg desetljeća devedesetih godina, mjereno stupnjem gospodarskog i društvenog razvoja, Dubrovnik se nalazio u samom vrhu općina Republike Hrvatske. Kada je riječ o Južnojadranskom prostoru Hrvatske gdje turizam predstavlja glavnu ili dominirajuću djelatnost, dubrovačka općina je među dvije ili tri najrazvijenije, odnosno oblast "Turizam i ugostiteljstvo" izravno ili neizravno ostvaruje ili pak utječe na realizaciju više od dvije trećine ukupnog prihoda i dohotka općine. Ova oblast ostvaruje i najveći dio deviznog priljeva, zapošljava¹⁾ glavni kontingent aktivnog pučanstva i raspolaže s relativno najvećim brojem stručne, kvalificirane i visokokvalificirane radne snage.

No, osim materijalnih gubitaka rat i "agresija na općinu Dubrovnik rezultirali su brojnim ljudskim žrtvama, uništenim kompletnim područjem Konavala, Župe Dubrovačke, Rijeke Dubrovačke, Dubrovačkog primorja, razrušenim Gradom, tisućama prognanika i beskućnika i privremenim gubitkom čak 53% ukupne površine općine.²⁾ I konačno, relativno povoljan porast pučanstva do 1991. godine s prosječnom godišnjom stopom od oko 1% i uz navedene

1) U turističkom gospodarstvu 1990. godine bilo je zaposleno prosječno (na temelju sati rada) 7.519 osoba ili 3,7% manje nego prethodne godine. "Analiza turističkog prometa na području općine Dubrovnik s prijedlogom mjera", Zavod za društveno planiranje, ekonomiku i statistiku, Dubrovnik, travanj, 1991.

2) Iz svojih domova prognano je oko 35.000 ljudi, što predstavlja 50% svih stanovnika općine Dubrovnik. Najveći dio prognanika je sa izvangradskog područja, dok je i dio stanovnika grada Dubrovnika napuštalo svoje domove. Na trenutno okupiranim područjima općine Dubrovnik živjelo je oko 30.000 stanovnika ili 42% svih stanovnika općine Dubrovnik. "Posljedice ratnih razaranja na području općine Dubrovnik", V. Lečić, S. Kosović, Dubrovnik, veljača, 1992. str. 5.

gospodarske i izvangospodarske čimbenike, kompletira se slika svakako konzistentnog okvira prijeratnog ekonomskog socijalnog stanja općine Dubrovnik.

Sa stajališta demografsko populacijskog razvoja posljednje desetljeće, odnosno popisno razdoblje 1981-1991. godine očituje se pozitivnim kretanjem, iako su u ovoj oblasti postojali brojni nepovoljni čimbenici. No, to nikako ne znači da je nešto niža prosječna stopa rasta stanovništva u odnosu na razdoblje do 1981. mogla utjecati na regresiju gospodarskog razvoja prisutnu između 1985. i 1991.g.

Ukupni porast pučanstva, posebice njegov brži porast, smatra se značajnom činjenicom u gospodarskom i društvenom razvoju određenog područja, a posebice kada je riječ o prostornim cjelinama čije je gospodarstvo koncipirano na radom intezivnim djelatnostima, pretežno tercijarnog, uslužnog karaktera, kao što je slučaj s dubrovačkom općinom. Iako dubrovačku općinu karakterizira jaka popratna migracija doseljenog stanovništva³⁾, pa iako su stope prirodnog priraštaja niže od prosječnih za područje bivše Zajednice općina Split, ukupni porast pučanstva na dubrovačkom području je znatno povoljniji. U razdoblju do 1981.godine pučanstvo se prema službenim popisima razvijalo po prilično visokoj prosječnoj stopi od oko 1,0% godišnje, odnosno u razdoblju 1971.-1981.god. po stopi od 1,1%. Međutim, u razdoblju od 1981. do 1991. godine usporava se ukupni porast pučanstva, pa sa stopom od 0,7% godišnje znači da je došlo do osjetnijeg smanjenja prosječne stope.

U cjelini uzevši, ukupno se pučanstvo općine Dubrovnik povećalo znatno brže od ukupnog porasta pučanstva u Hrvatskoj i bivšoj Zajednici općina Split. Ilustracije radi, evo pregleda kretanja pučanstva na osnovu službenih popisa u hrvatskom prostoru između 1971. i 1991. godine.

Tablica 1
Kretanje broja stanovnika prema popisima

Područje	Popis 1971.	Popis 1981.	Popis 1991.	Index 81/71.	Index 91/81.
Rep. Hrvatska	4426221	4601469	4784265	103,9	103,9
Bivša ZO Split	830074	882050	951641	106,2	107,8
Općina Dbk	58995	66131	71419	112,1	107,9

Izvor: Godišnjaci RSZ, Statistički godišnjak Dalmacije 1982. Statistički godišnjak općine Dubrovnik 1981. Republički zavod za statistiku. Popis stanovništva 1991. Dokumentacija br. 881. Zagreb, 1992.

Međutim, ni nakon drugog svjetskog rata, a na temelju sustavnih popisa do 1971. godine, dinamika razvoja i stope rasta pučanstva nisu se na ovom području bitnije mijenjale. Čak i dinamika prirodnog priraštaja, unatoč značajnom mehaničkom priljevu mladih populacijskih skupina, ne pokazuje odstupanja od standardnih prosjeka za desetogodišnja razdoblja.

3) Hamid Džubur: "Utjecaj migracija na razvoj stanovništva u Dubrovačkoj regiji, Zbornik radova, Knjiga III, Dubrovnik, 1981.

Iz slijedećeg pregleda može se uočiti svojevrsna ujednačenost stopa rasta pučanstva u svim popisnim razdobljima nakon drugog svjetskog rata.

Tablica 2
Kretanje ukupnog broja pučanstva općine Dubrovnik prema službenim popisima

Godina popisa	Broj pučana	Index	Prosječna god. stopa rasta
1948.	47.515	-	-
1953.	50.083	105,4	1,0
1961.	53.592.	107,0	0,8
1971.	58.995	110,0	1,0
1981.	66.131	112,1	1,1
1991.	71.419	107,9	0,7

Izvor: Statistički godišnjaci RZS, za odgovarajuća godišta, Republički Zavod za statistiku, popis stanovništva 1991. Dokumentacija br. 810, 881, Zagreb, 1992.

Ono što zaslužuje detaljniju znanstvenu analizu, svakako je ekonomsko socijalna struktura pučanstva, koja će sasvim pouzdano uz onu nacionalnu, nakon ovog obrambenog rata, predstaviti sasvim novu sliku populacijskog, socijalnog i nacionalnog stanja ovoga prostora. Primjerice, do 1981. ovdje su zabilježene snažne transformacijske promjene u ekonomsko - socijalnoj strukturi, pa se od 39,2% udjela u ukupnom pučanstvu 1961.godine poljoprivredno u 1981. svelo na svega 10,4%, a prve procjene popisa 1991. govore da se taj nepovoljni trend zaustavio na 7,6% udjela.

Izmijenit će se svakako i političko - nacionalna slika općine Dubrovnik, pa i čitave Republike. "Ova će političko - vjersko - nacionalna slika Republike Hrvatske kakvu nismo imali i nismo mogli imati u komunističkom sustavu vlasti, biti predmetom posebnih analiza. No sada, tek kao preliminarno upozorenje da se katolički opredijeljeno izjasnilo 76,5% pučana Republike Hrvatske, a ateistički 3,9%. Jugoslavenima se izjasnilo 2,2% pučana Hrvatske. To su svakako i temelji za duhovnu obnovu Republike Hrvatske, relevantnu i vezanu za drukčije svjetonazorske pristupe organizaciji države i gospodarstva⁴⁾.

U općini Dubrovnik prema službenom popisu pučanstva 1981. godine od ukupno 66.131 osoba, Hrvata je bilo 52.243 ili 79,0%, Jugoslavena 5.687 ili 8,6%, Srba 4.100 ili 6,2% itd. Popisom 1991. god. slika se značajno mijenja, pa od 71.419 osoba, Hrvata je bilo 58.836 ili 86,4%, Jugoslavena 1.189 ili 1,7%, Srba 4.765 ili 6,9% itd. Prema istom popisu 1991. godine u Republici Hrvatskoj je bilo od ukupnog pučanstva 77,9% Hrvata, 12,2% Srba, 2,2% Jugoslavena itd. Međutim, to

4) H. Šošić: "Hrvatski gospodarski ustroj", Ekonomski analitičar, br. 10, Zagreb, str. 14.

je bilo stanje na dan popisa 31. ožujka 1991. godine, prije početka izravne agresije JNA, Srbije i Crne Gore na Hrvatsku, koje se sasvim sigurno u takvim strukturnim odnosima neće više nikad ponoviti. Početkom gospodarske, što je neprijeporna činjenica, a potom duhovne i etničke preobrazbe u Hrvatskoj državi promijenit će se temeljna slika populacijskog i drugog razvoja na našim prostorima.

2. NOVE MOGUĆNOSTI, NAČELA I PRETPOSTAVKE POSLIJERATNE STRATEGIJE RAZVOJA GOSPODARSKE STRUKTURE OPĆINE DUBROVNIK

Gospodarska struktura općine Dubrovnik sa stajališta usmjerenosti i karaktera djelatnosti pokazuje izrazitu turističku orijentaciju odnosno dominantnu poziciju uslužnog sektora. Naime, gospodarske djelatnosti ugostiteljstva i turizma, te ostalih koje apsorbiraju turističku potrošnju na tzv. primarnom turističkom tržištu /trgovina, promet, veze, obrtništvo/, ostvaruju oko dvije trećine ukupnog društvenog proizvoda općine. Po rangu na prvom mjestu je djelatnost ugostiteljstva i turizma, zatim trgovine, prometa i veza, pa tek onda industrije i privatnih djelatnosti individualnog sektora.

Polazeći od načela da se dugoročni pravci društveno ekonomskog razvoja određuju prema stvarnim komparativnim prednostima područja /prirodne pogodnosti, geoprometni položaj, kulturno blago, energetske izvor, sirovine, tradicija, ljudski i kadrovski potencijali/ realno je očekivati, da će se više nego do sada budući razvoj dubrovačkog područja orijentirati na djelatnosti pretežno uslužnog i tercijarnog sektora /trgovina, turizam, pomorstvo/ koje će materijalno valorizirati povoljnu tržišnu poziciju Dubrovnika unutar naše Republike i u međunarodnoj podjeli rada /veletrgovina, pomorski vjerojatno i integralni transport, međunarodni turizam i sl./

Moguće i to povoljne reperkusije očekivat će se, osim razvoja materijalne osnovice postojećih i novih proizvodnih djelatnosti, na pravcima komparativnih prednosti, posebice na području uslužnih djelatnosti zadružnog i privatnog sektora. Međutim, u cilju stvaranja raznolikije gospodarske strukture i veće privredne sigurnosti, strateški pravci razvoja općine Dubrovnik u narednom poslijeratnom razdoblju pa sve do konca stoljeća, ne mogu zanemariti razvoj djelatnosti primarnog sektora, poljodjelstva mediteranskih kultura, primorske industrije komplementarne turizmu /"čista"/ i drugih proizvodnih pratećih djelatnosti /pojedine vrste proizvodnog zanatstva/ koje bi uglavnom pratile sve veće potrebe stanovništva /tzv. mala privreda, poduzetništvo, dioničarstvo i sl./ te gospodarskih i izvangospodarskih subjekata. S tim u svezi treba objektivno očekivati snažnije impulse privrednih djelatnosti proizvodnog i poslovnog poduzetništva naročito u poljodjelstvu, građevinarstvu, zanatstvu, lokalnom i turističkom prijevozu, ugostiteljstvu i trgovini na malo, servisima i nekim drugim djelatnostima za koje postoje ili će postojati interesi, poglavito domaćeg, a vjerojatno i inozemnog kapitala.

Osim spomenutih pravaca, određene promjene u strukturi gospodarstva nastat će i zbog mijenjanja gravitacijskog značenja nekih anglomeracija i središta /npr. gravitacijsko područje nekih luka i aerodroma, trgovinskih središta i sl./, zatim zbog izmijenjenih prometnih mogućnosti, zastarjelosti nekih proizvodnih i uslužnih kapaciteta i tehnologije /dio tradicionalnih industrija i pogona prerade i sl./, zbog "raspadanja" velikih organizacijskih i poslovnih sistema, kao posljedice transformacije vlasništva, zatim zbog jačanja poduzetništva i rasta broja malih firmi, posebice u tercijarnim djelatnostima itd. Sve će to imati jakog utjecaja na određena pomjeranja u gospodarskoj strukturi, tako da će ona svakako na kraju ovog stoljeća izgledati drugačije od onog što je predviđeno u razvojnim studijama i programima razvoja užih regija.⁵⁾

Primjerice danas se u svijetu intenzivno razvijaju uslužne djelatnosti⁶⁾, jer one dopunjavaju i obogaćuju ukupni gospodarski život. Ne smije se pri tome zaboraviti da su uslužne djelatnosti vrlo unosne i da zapošljavaju sve više radne snage. Ove djelatnosti istodobno služe kao spona između, primjerice, agrara i industrije. Ako se nadalje analiziraju ove djelatnosti vidjet ćemo da je većina takve prirode, počevši od trgovine do ugostiteljstva, a da ne kažemo koliko su modeli tehničkih usluga uvjetovani industrijalizacijom.⁷⁾

Zbog tradicionalne usmjerenosti dubrovačkog područja na ugostiteljstvo i turizam, promet i trgovinu, vjerojatno će se i nakon rata najveći dio ukupnog prihoda i dohotka formirati u ovim oblastima⁸⁾ ma kako to izgledalo nemoguće poslije ratnih pustošenja. Dakako i druge djelatnosti privatnog sektora i slobodnog poduzetništva u stvaranju novog dohotka imaju posebnu zadaću, samo je pitanje brzine strukturnih promjena /organizacijske i kadrovske pripremljenosti/ i marketinškog koncepta novih gospodarskih subjekata.

5) A. Kobašić: "More i turizam u strategiji gospodarskog razvoja Dalmacije", Naše more, Dubrovnik, 1992.

6) Na području općine Dubrovnik u 1991. godini bilo je registrirano preko 1.200 radnji samostalnih privrednih djelatnosti (s oko 2.000 zaposlenih), preko 1.000 osoba koje privrednu djelatnost obavljaju kao sporedno zanimanje, te oko 400 registriranih privrednih poduzeća. "Posljedice ratnih razaranja na području općine Dubrovnik", V. Lečić, S. Kosović i suradnici, Dubrovnik, veljača, 1992. str. 5.

7) F. Rocco u prilogu "Uslužne djelatnosti" u Hrvatskom farmeru navodi između ostalog, da se suvremeni gospodar na selu ne bavi uvijek ili samo nekom od poljoprivrednih aktivnosti. Ima i takvih gospodara koji svoju aktivnost obnašaju u sektoru usluga. Poneki od njih ima i farmu (poljoprivredno gospodarstvo) ali se uz to bavi i nekim drugim, možemo reći dopunskim djelatnostima. Tako nema "praznog hoda" (kada nije "prava sezona" za poljoprivredu), pa se zapošljava obiteljska radna snaga kojoj ne odgovara teži fizički rad (npr. žene, stariji mlade osobe, invalidi i dr.), a time se povećava njihova ekonomska moć. "Programi razvoja obiteljskih gospodarstava", Hrvatski farmer, Globus, Zagreb, 1992, str. 355.

8) Prema podacima Zavoda za društveno planiranje, ekonomiku i statistiku općine Dubrovnik, udio ugostiteljsko turističke djelatnosti u društvenom proizvodu privrede općine Dubrovnik iznosio je: 1981. g. 34,1%, 1984. 36,8%, 1986. 37,2%, 1988. 38,3%, da bi 1990. god. neposredno pred rat bio nešto smanjen i iznosio 36,6%.

Nadalje, a u skladu s pretpostavljenim pravcima budućeg društveno - ekonomskog razvoja općine Dubrovnik, mogu se očekivati sporiji procesi produktivnog zapošljavanja, koji mogu na kraći rok značiti stagnaciju i osipanje stručnog i kvalificiranog djelatnog osoblja, a na dulji rok i s promjenama strukture gospodarstva to može značiti poticaj boljoj organizaciji, porastu proizvodnosti rada, većoj djelatnosti sredstava rada, posebice tehnoloških inovacija, informatičkih sustava i znanosti.

Zbog tih, ali i drugih, okolnosti kontinuitet tradicionalne strukture zaposlenosti po djelatnostima tzv. društvene privrede, uz očekivane tehnološke promjene, promjene informatičkog sustava i infrastrukture, stvaralaštva i načina mišljenja i ponašanja, najvjerojatnije se neće nastaviti u postojećim okvirima /vidi tablicu 2./, jer će promijenjeni strukturni odnosi objektivno odražavati identitet nove gospodarske organizacije.

Tablica 3

Obujam i struktura zaposlenosti u djelatnostima gospodarstva općine Dubrovnik

Djelatnost	Broj zaposlenih		Struktura 1987.	Stopa rasta
	1980.	1987.		
Industrija	2.406	3.101	14,2	3,6
Poljoprivreda	245	348	1,6	5,1
Građevinarstvo	2.209	1.769	8,1	-3,2
Promet i veze	3.201	3.800	17,4	2,4
Trgovina	3.262	3.508	16,1	1,0
Ugostit. i turizam	6.577	7.550	34,6	2,0
Zanatstvo	387	331	1,5	-2,0
Stamb. - kom. dj.	708	1.408	6,5	10,3
Privreda ukupno	18.995	21.815	100,0	2,0

Izvor: Statistički godišnjaci općine Dubrovnik za odgovarajuće godine

Navedena tablica ilustrira tradicionalnu strukturu zaposlenosti u gospodarstvu općine Dubrovnik koja se vjerojatno nakon ratnih razaranja i stjecanja novog identiteta gospodarstva, više neće formirati u takvim okvirima. Kad je riječ o gornjoj granici udjela tercijarnih djelatnosti u ukupnoj zaposlenosti⁹⁾

općine Dubrovnik, onda je ona najvjerojatnije dosegnuta 1990. godine kada je taj udio iznosio 76,3%.

Imajući u vidu spomenute strukturne odnose zaposlenosti /vidi tablicu 2 zaposlenost prema djelatnostima društvene privrede/ i navedenu prosječnu stopu rasta u oblasti "Turizam i ugostiteljstvo", koja je relativno skromna, potrebno je na ovome mjestu bar ukratko spomenuti stanje "turizma" na području općine Dubrovnik, vodeći računa, naravno, da će se i ova oblast nakon rata razvijati u novim društvenim i gospodarskim okvirima, da će imati novu poziciju, razvojne ciljeve i koncepciju, pa se može pretpostaviti da će i ubuduće biti nosilac gospodarskog identiteta općine Dubrovnik, odnosno da će u strukturi gospodarskih djelatnosti zadržati dominantnu poziciju.

Stanje turističkog i gospodarskog prometa ove oblasti, naročito od 1986. pa nadalje pokazuje sve tendencije regresije, osipanja i stagnacije osnovnih mikroekonomskih veličina. "Svi relevantni fizički i financijski pokazatelji o turističkom prometu na području dubrovačke općine u 1990. godini, ali i početkom 1991. godine nedvojbeno potvrđuju duboku krizu u koju je ova djelatnost zapala. U 1990. godini na području općine ostvaren je promet od 4.446.681 noćenja, od čega domaćih 1.534.735, a stranih 2.931.946. U odnosu na prethodnu godinu ukupan promet manji je za 9%, pri čemu su domaća noćenja u padu za 16%, a strana za 5%. Posljedica ovakvih kretanja je i daljnji pad iskorištenosti smještajnih kapaciteta, tako da je zauzetost po smještajnoj jedinici iznosila svega 76 dana, prema 83 dana u 1989. godini. Radi usporedbe, navodimo da su u istom razdoblju turistička noćenja u Republici Hrvatskoj zabilježila osjetniji pad od 15%. Pad noćenja domaćih turista iznosio je 18%, a stranih 13%.¹⁰⁾

Zbog ograničenog prostora ovdje nije moguće šire elaborirati problematiku komunalnih djelatnosti, gospodarske i druge infrastrukture.

Polazeći od činjenice da su ratom uništeni ili teže oštećeni mnogi vitalni objekti infrastrukture /naročito prometne/, proizvodni i uslužni kapaciteti, prirodni i drugi resursi, treba računati da će obnova i uklanjanje posljedica rata zahtijevati velike napore i mijenjati razvojne prioritete u nešto dužem razdoblju. Istovremeno s procesom obnove vršit će se i transformacija vlasništva i prilagodavanje

9) Prema informaciji SDK Dubrovnik o poslovanju privrede po godišnjem obračunu za 1990. bila je slijedeća struktura zaposlenosti: Industrija 7,9%, Poljodjelstvo 1,7%, Graditeljstvo 8,9%, Promet 16,8%, Trgovina 19,2%, Ugostiteljstvo i turizam 40,3%, Zanatstvo 1,4% i Komunalne djelatnosti 3,8%.

10) U "Analizi turističkog prometa na području općine Dubrovnik s prijedlogom mjera", dipl.oec. Bruno G. Grbić spominje, nadalje, da su nepovoljna kretanja uočljiva još od 1986. godine, zbog manje-više poznatih uzroka (izostanak djelovanja tržišnih zakonitosti, nevlasnički karakter proizvodnih sredstava, siromaštvo turističke ponude, prometna izoliranost i sl.), čemu se u posljednje vrijeme "pridružila" izuzetno nestabilna politička i gospodarska situacija u zemlji. Ovim je srušen i najjači čimbenik naše turističke privlačnosti posljednjih godina - sigurnosna stabilnost. Predlagač, Izvršno vijeće Skupštine općine Dubrovnik, Dubrovnik, travanj, 1991.

gospodarstva novim tržišnim uvjetima, tako da će se javiti potreba za revidiranjem i mijenjanjem mnogih ranije utvrđenih razvojnih pravaca i strateških ciljeva po sadržaju, dinamici i obujmu.¹¹⁾

Dakle, novi okvir materijalnih i društvenih uvjeta, novi populacijski i socijalni okvir proizašao iz rata, pa i sve druge okolnosti o kojima smo ovdje govorili, temelj su i osnovica novog gospodarskog identiteta općine Dubrovnik koji će biti nesumnjivo prepoznatljiv u svom užem i širem okruženju, posebice u jadranskom prostoru Hrvatske. Definiranjem identiteta, nema sumnje, nije jednostavan zadatak naročito u dubrovačkom geostrategijskom položaju, naprosto stoga, što će trebati na promijenjenoj materijalnoj osnovici utvrđivati i ciljeve u koncepciji kratkoročnog i posebice dugoročnog globalnog razvoja.

Tako gospodarski identitet postaje polazna točka našeg gospodarskog osmišljavanja sebe i predstavljanja sebe u svijetu i polazna osnova uređenja naše sadašnjosti i programiranja naše budućnosti u gospodarstvu i polazna osnova gospodarske suradnje s vanjskim partnerima. U sadašnjem momentu nije dovoljno stvarati samo gospodarski razvoj već i gospodarski sustav i odgovarajući pravni poredak u kojem će se sve to događati.¹²⁾

ZAKLJUČAK

Globalna analiza samo nekih činjenica prostornog okvira općine Dubrovnik, upućuje na zaključak da se u poslijeratnom razdoblju moramo sve više oslobađati monostrukturnog gospodarstva i na temelju postojećih komparativnih prednosti analiziranog okvira, izvornih vrijednosti prostora, hrvatskog povijesnog, kulturnog i političkog identiteta, stvarati takvu diversifikaciju djelatnosti, koje će preferirati, osim materijalnih izvora i uvjeta i sve raspoložive kvalitetne potencijale domicilne populacije. Uvažavajući svu složenost gospodarske i političke situacije u kojoj se nalazi Dubrovnik, za sagledavanje mogućnosti poslijeratnog uključivanja u hrvatsku i europsku turističku podjelu rada, bit će neophodno definirati prioritete pravce razvoja u okviru nove strategije, političkog i pravnog sustava.

Iako aktualna ratna situacija uvjetuje spore vlasničke, organizacijske i kadrovske promjene unutar čitavog , pa s tim u svezi i turističkog gospodarstva, ipak ranije formirani ali u kvalitativnom smislu ne dograđeni profil dubrovačkog turističkog identiteta, ne bi trebao u poratnom razdoblju doći u pitanje. Tim više, što će naredno razdoblje promjena u strukturi vlasništva i odnosa u proizvodnji, svakako utjecati na prevladavanje neusklađenosti u gospodarskoj strukturi, tržišnoj i marketinškoj preobrazbi glavnih čimbenika poslovanja, na širenje prostora

11) A. Kobašić, Ibidem, str. 15.

12) U broju 10 mjesečnika "Ekonomski analitičar" D. Gorupić u prilogu "Gospodarski identitet Republike Hrvatske" navodi da se temeljne postavke gospodarskog identiteta moraju dalje konkretizirati u gospodarskom sustavu i pravnom poretku koji je prihvaćen i internaliziran od građana Hrvatske i jasno prepoznatljiv i pouzdan za naše partnere u svijetu. Ekonomski analitičar, br. 10. Zagreb, 1992. str. 4.

slobodnom poduzetništvu i konkurenciji slobodnih tržišnih gospodarstava, te na širenje prostora kapitalu u javnom i privatnom sektoru. Sve to skupa, kao i novi okvir materijalnih i društvenih uvjeta, novi populacijski i socijalni okvir proizašao iz rata, pa i sve druge okolnosti po kojima je ovo područje bilo prepoznatljivo, temelj su novog gospodarskog, socijalnog, društvenog i političkog identiteta općine Dubrovnik.

Dubrovnik, kao uvjet opstanka slobodnog i hrvatskog grada mora obnoviti u ovome trenutku napušteno i uništeno zaleđe i to u svakom pogledu, demografskom, vojnom, ekonomskom, kulturnom i etničkom. Nakon velikih razaranja zaleđa postoji daljnja opasnost depopulacije tih područja, prvo migracijom u Dubrovnik, a zatim u Split ili Zagreb, te na kraju definitivnim napuštanjem države. Prvi koji će napustiti ove krajeve bit će mladi, radno aktivni i sposobni, dok će ostajati starije i nemoćne osobe. Ako u relativno kratkom vremenu po oslobođenju privremeno okupiranih i napuštenih područja, ne bude pružena očekivana pomoć, doći će do navedenog "crnog" scenarija.¹³⁾

I na kraju valja posebice primijetiti, da svrha ovog teksta nije dati konačnu ocjenu o reperkusijama poslijeratnih promjena na gospodarstvo, socijalni i društveni okvir koji su u ratnim pustošenjima praktično uništeni, već naprotiv potaknuti raspravu i razmišljanje o širokom spektru pitanja novog gospodarskog ustroja i odgovarajućeg političko pravnog sustava u kojem će se to događati.

---

13) Prema knjizi "Dubrovački prognanici A.D. 1991." Dubrovnik, siječanj 1992.

LITERATURA

1. Dubrovački prognanici A.D. 1991. Dubrovnik, siječanj 1992.
2. Džubur, H.: Utjecaj migracija na razvoj stanovništva u dubrovačkoj regiji, Zbornik radova, Knjiga III, Dubrovnik: FTV 1981.
3. Gorupić, D.: Gospodarski identitet Republike Hrvatske, Ekonomski analitičar, Zagreb, listopad, 1992.
4. Grbić, Bruno G.: Analiza turističkog prometa na području općine Dubrovnik s prijedlogom mjera, Analiza za Izvršno vijeće Skupštine općine Dubrovnik, Dubrovnik, travanj, 1991.
5. Informacije SDK - Dubrovnik o poslovanju privrede za 1990.
6. Kobašić, A.: More i turizam u strategiji gospodarskog razvoja Dalmacije, Naše more, br. 2-3-4, Dubrovnik, listopad 1992.
7. Lečić, V.S.Kosović: Posljedice ratnih razaranja na području općine Dubrovnik, Dubrovnik, veljača., 1992.
9. Popis stanovništva 1991.g. Dokumentacije, 810,811,881, Republički Zavod za statistiku, Zagreb, 1991 i 1992.
10. Dubrovački prognanici 1 A.D. 1991. Dubrovnik, siječanj 1992.

Dr. Hamid Džubur

BASES FOR POST-WAR STRATEGY IN THE DEVELOPMENT OF THE DUBROVNIK MUNICIPALITY

Summary

Global indicators of the pre-war situation in the economy and some other undertakings as well as the main elements of the changes in population including the 1991 census have been dealt with in this paper. The possibilities and hypotheses of the post-war strategy in the development of the economic structure of the Dubrovnik municipality in the circumstances of the new socio-political and legal system and the new model of economy have been particularly discussed. Owing to this there is a necessity of creating a new economic identity based upon the cultural, historical and political identity. New relations, frameworks and elements of the model of "tourist industry" will be established on these bases in the post-war period of the revival of Dubrovnik area as the result of restructure of catering and tourist industries.

Key words: *economic structure, development strategy*